

KAZNENO DJELO USMRĆENJA NA ZAHTJEV I EUTANAZIJA

Autorice, potaknute nesporazumima po kojima se usmrćenje na zahtjev izjednačava s eutanazijom, u radu obraduju najprije vrlo sporan pojam eutanazije i različite situacije koje taj pojam pokriva, a potom analiziraju pravna obilježja kaznenog djela usmrćenja na zahtjev. Na temelju toga ukazuju da de lege lata novo kazneno djelo usmrćenja na zahtjev "pokriva" slučajeve dobrovoljne aktivne i pasivne eutanazije, ali da je i širi pojam, jer se ne odnosi samo na situacije prikraćivanja patnji. Autorice predlažu de lege ferenda normiranje u smislu još blažeg kažnjavanja slučajeva u kojima je do usmrćenja na zahtjev došlo zbog osjećaja samilosti prema umirućem bolesniku. Također, smatraju da je krajnje nužno odrediti pravno rješenje slučajeva tzv. nedobrovoljne pasivne eutanazije odnosno slučaja koji se ne može podvesti pod usmrćenje na zahtjev, jer umirući takav zahtjev ne može uopće postaviti.

Ključne riječi: eutanazija, usmrćenje na zahtjev.

I. Uvodne napomene

Novo hrvatsko kazneno zakonodavstvo (Kazneni zakon Republike Hrvatske iz 1998. godine, u daljnjem tekstu KZ) u svoj je katalog inkriminacija unijelo (novo) djelo pod nazivom usmrćenje na zahtjev (čl. 94.). Ova potpuna novina u našem kaznenopravnom sustavu otvara brojna polemična pitanja glede uvjeta pod kojima se određeno ponašanje može podvesti pod zakonski opis usmrćenja na zahtjev. Primjena ove zakonske odredbe zasigurno će biti opterećena nizom konkretnih problema zbog nepostojanja sudske prakse, pa se ukazuje potreba pojasniti određene pojmove i predvidjeti moguća sporna pitanja, te navesti neka teorijska rješenja.

Dakako, postoji još jedan značajan razlog za pravnu analizu kaznenog djela usmrćenja na zahtjev. Naime, u javnosti je pogrešno stečen dojam da je uvođenjem toga djela sada dopuštena, odnosno legalizirana tzv. eutanazija, pa su brojni nesporazumi i sporovi čak i u stručnoj javnosti u kojima se usmrćenje na zahtjev izjednačava s pojmom eutanazije. Pitanje dopuštenosti eutanazije podijelilo je cjelokupnu javnost na dvije suprotstavljene strane. Jedni je smatraju zločinom, a drugi, pak, humanim činom. Dok protivnici eutanazije tvrde da se napretkom znanosti i medicine život može samo produžiti, ali ne i skratiti, pobornicima dopuštenosti "slatke smrti" važan je argument po kojemu se umjetnim putem produžava smrt, a ne život. Pretpostavljamo da će se, kako u budućnosti budu veće mogućnosti produljenja života, istodobno sve više produbljivati i navedene dvojbe.

Zbog toga je neizbježno razjasniti odnos eutanazije i kaznenog djela usmrćenja na zahtjev, i to

* docent pri Pravnom fakultetu Sveučilišta u Splitu

** Split

određujući kako njihove dodirne točke, tako i jasne i precizne kriterije razgraničenja ova dva pojma. Pri tome treba posebice naglasiti dvije okolnosti: prvu, da se pravo ne bavi eutanazijom kao općedruštvenim, već kao osobnim problemom, te drugu, da ova obrada, zbog oskudnosti literature i sudske prakse, i nema pretenziju ni nuđenja konačnih odgovora niti obuhvaćanja cjelokupne problematike.

II. Eutanazija

1. Pojam i vrste eutanazije

Eutanazija,¹ kako to proizlazi iz povijesnog pregleda² kao i iz određenih definicija, nejasan je i višeznačan pojam. Tako se eutanazijom označava hotimičan čin ili propust koji uzrokuje smrt kako bi se na taj način uklonila svaka bol, pa se radi o namjernom ubojstvu neizlječivo bolesnih i umirućih ili tek rođenih s teškim oštećenjima (eutanazija se primjenjuje ne samo na kraju nego i na početku života).³ Eutanazija je čin ili propust kojim se svjesno i namjerno zadaje smrt sebi ili drugome, sa ili bez znanja osobe o kojoj se radi, da se izbjegniju boli te omogućujući umiranje u skladu s ljudskim dostojanstvom.⁴ Eutanazija je

¹ Pojam eutanazije u etimološkom smislu potječe iz grčkog jezika od riječi *eu* - dobro i *thanatos* - smrt što bi doslovno značilo *dobra smrt*. B. Klaić u *Rječniku stranih riječi* određuje eutanaziju kao laku smrt, kao olakšanje smrtnih muka; ublažavanje boli umirućem s pomoću narkotika i sl., te kao usmrćenje neizlječivo bolesnih.

² Ovaj pojam se u staroj Grčkoj javlja u dva temeljna značenja: kao lijepa, laka, sretna smrt i kao plemenita, hrabra smrt. Sama riječ eutanazija po prvi je put zabilježena u III. stoljeću p.n.e. u kazališnom djelu *Mrav* komediografa Posidipa: "*Od svega što si čovjek može poželjeti od bogova, ne želi on ništa bolje od dobre smrti*" Pojam eutanazije također nalazimo u djelima nekih pisaca staroga Rima kao što su Polibije, Ciceron, Kratin, a koji izriču zajednički stav pred neizbježnom činjenicom smrti: kad se već mora dogoditi, neka to bude na što brži i bezbolniji način. Cit. Prema Novaković D.: *Eutanazija i situacije umiranja*, Revija za sociologiju, br. 21, 1990., str. 194.

Protivno, Stari i Novi zavjet, kao i rano kršćanstvo, ne prepoznaju problem eutanazije ni pojmovno ni sadržajno jer se Bog smatrao jedinim gospodarom života i smrti. Međutim, u tom je učenju ipak prisutna visoka razina poštovanja i solidarnosti sa starim i bolesnim ljudima.

Srednji vijek i renesansa ističu, pod utjecajem antike, *ars moriendi* - umijeće umiranja. Zahtijevalo se herojstvo u umiranju, jer je život trebalo napustiti dostojanstveno. Ovu ideju promiče Thomas More u djelu *Utopija* 1516. godine, pa se u idealnoj državi savjetuje neizlječivim bolesnicima ili da "*sami požure iz ovog svijeta i života ili da ovlaste druge da ih oslobode*." Tko prihvati ovaj prijedlog pa se oslobodi, bit će zadržan u časnoj uspomeni. Tko ga ne prihvati, bit će i dalje njegovan, jer prijedlog nije nikakva obveza ili prisila. Cit. prema Pozaić V.: *Život dostojan života - eutanazija u prosudbi medicinske etike*, Zagreb, 1985., str. 12 - 14.

T. More nigdje izriječno ne spominje izraz eutanazija, ali ga koristi Francis Bacon 1623. godine u djelu *Instaurano magna* kojim je izvršio preokret u shvaćanju eutanazije. On, predviđajući razvoj medicine koja će biti sposobna izmijeniti posljednje trenutke života i pripremiti dušu za odlazak na onaj svijet, poziva liječnike da istraže područje bola, čime bi se ostvario stari san čovječanstva: oteći se strahotama posljednjih trenutaka života i ugusiti se na vrijeme na blag i miran način. Takvu vrstu smrti F. Bacon naziva eutanazijom. Cit. prema Novaković D.: *Eutanazija i situacije umiranja*, Revija za sociologiju, br. 21, 1990., str. 195.

Sedamdesetih godina XIX. stoljeća započela je javna rasprava o eutanaziji, dok se početkom XX. stoljeća javljaju i prvi zahtjevi za njezinom legalizacijom. Međutim, sudbina je svih takvih prijedloga bila ista: odbačeni su od nadležnih zakonodavnih institucija. Pravnik Karl Binding i liječnik Alfred Hoche u svom djelu "*Dopuštanje uništenja životno nevrjednog života*" iz 1920. god. kao motive eutanazije navode *samilost* i *svijest o beznačajnosti* pojedinačne egzistencije u odnosu prema interesima cjeline. Pri tome ljudski život vrednuju sa materijalističkog nazora: korist - trošak - učinak, pa teške i neizlječive, te duševne bolesnike označavaju *balastom egzistencije*, kao *živote nevrjedne života*, i, dosljedno tome, kandidatima za bezbolnu smrt. Nešto kasnije Hitler je takve ne samo nazvao *beskorisnim jedaćima*, već je tu teoriju i praktično primijenio. Tako je primjena eutanazije doživjela svoj procvat u nacističkoj Njemačkoj tijekom drugog svjetskog rata. U ime samilosne smrti nemilosrdno je pobijeno više desetaka tisuća ljudi, premda točan broj ni danas nije poznat. Prvi na udaru bili su zdravstveno i ekonomski nekorisni, a zatim i politički nepoželjni. Cit. prema Pozaić V.: *Život dostojan života - eutanazija u prosudbi medicinske etike*, Zagreb, 1985., str. 15-21.

Ubrzo nakon rata obnavljaju se društva i pokreti za promicanje eutanazije, a javna rasprava, poticana brojnim slučajevima iz sudske prakse, ne jenjava. Novina suvremene situacije je odlučno i oštro odbacivanje prisilne eutanazije radi eugeničkog poboljšanja vrste. Najčešće su situacije u kojima bolesnici traže eutanaziju (kao umiranje u staračkoj zapuštenosti ili mehanički podržana vegetiranja u stanju kome) i olakšani su načini njezinog izvršenja, a pri tome je pristanak javnog mnijenja i medicinske struke na neke oblike skraćivanja života sve širi. Šire Visković N.: *Bioetika i biomedicinsko pravo*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 39-40, 1995., str. 75.

³ Čehok, L.: *Etika - priručnik jedne discipline*, Zagreb, 1996., str. 277.

⁴ Pozaić, V.: op. cit., str. 34.

namjerno skraćivanje života neizlječivom bolesniku ili unesrećenoj osobi radi uklanjanja patnji, ili, općenito, usmrćivanje iz humanih razloga.⁵

Eutanazija je stoga pojam koji se koristi za više različitih situacija, pa je tako početno ona predstavljala čovjekovu želju za brzom i bezbolnom smrću, dok je poslije, na sljedećoj razini, označavala potrebu njege bolesnih i umirućih, kako bi umrli po mogućnosti bez patnji.⁶ Međutim, suvremeno značenje eutanazije, dakako uključujući u sebi prva dva, dodaje i novi, sporniji sadržaj - postupke kojima se postiže laka smrt. Izvorno i suvremeno značenje, različite situacije i stanja upravo izazivaju zabunu i sporove. Stoga da bi se pobliže označilo u kojem se smislu pojam eutanazije upotrebljava, odnosno o kakvoj se situaciji radi, dodaju mu se terminološka pojašnjenja pridjevima: aktivna i pasivna, dobrovoljna i nedobrovoljna, posredna, te oporučna eutanazija.

1.1. Aktivna i pasivna eutanazija

Kriterij za ovu podjelu je način izvršenja eutanazije, pa je aktivna eutanazija izravno skraćivanje života direktnom, aktivnom pomoći u umiranju. Određenim se činom, dakle, namjerno zadaje smrt.⁷ Kaznenopravna rješenja aktivne eutanazije mogu biti različita - od inkriminacije ubojstva, privilegiranog oblika ubojstva (ubojstvo iz milosrđa ili samilosti), pomoći u samoubojstvu, ili legalizacije.⁸

Pasivna, negativna ili indirektna eutanazija predstavlja situaciju pomoći umirućem izbjegavanjem mjera kojima se produžava život, odnosno izazivanje smrti (puštanjem da umre) propustom pružanja dužne pomoći.⁹ Kako se propuštanje dužnosti da se spriječi smrt u pravu izjednačava sa činjenjem, pasivna eutanazija može, također, imati različita kaznenopravna rješenja: može se inkriminirati kao nepružanje dužne pomoći, i zabranjeno usmrćenje, ili se počinitelj može pod određenim uvjetima osloboditi krivnje. Suvremena dostignuća medicine dovela su ovu vrstu eutanazije u središte pažnje, pa se danas naročito javlja u slučajevima propuštanja primjene terapije ili sredstava kojima se umjetno održava ili produžava život.¹⁰

Za postojanje pasivne eutanazije posebice je značajno pitanje utvrđivanja smrti čovjeka. Danas mnoge dvojbene situacije *izaziva* upravo mogućnost umjetnog održavanja rada srca i disanja, čime je prestalo važiti pravilo da život traje do posljednjeg udisaja i posljednjeg otkucaja srca. Suvremena medicina u kojoj se poduzima sve da bi se produžio život, dok se istodobno želi što ranije utvrditi trenutak smrti kako bi se pristupilo uzimanju dijelova tijela za potrebe presađivanja ili u svrhu znanstvenih pokusa, aktualizirala je problem utvrđivanja smrti.¹¹ Općeprihvaćeno je stajalište većine zemalja da smrt čovjeka nastupa u trenutku tzv. moždane smrti (*mors cerebri*) čiji pojam znači *stanje organizma koje nastaje nakon prestanka funkcije središnjeg živčanog sustava*.¹² Identifikacijom moždane smrti smatra se da je čovjek mrtav, premda neki organi mogu zadržati svoju funkciju pomoću umjetnih sredstava, npr. srce, pluća, bubreg. Zbog toga, ako je moždana smrt utvrđena, obustavljanje rada aparata za revitalizaciju ne znači usmrćenje u smislu eutanazije, jer se radi samo o tehničkom postupku prema osobi koja je već mrtva.¹³

Dok se aktivna eutanazija odobrava u manjoj mjeri, pasivna eutanazija je prilično široko prihvaćena kako u zakonima nekih zemalja tako i u medicinskim krugovima. To se obrazlaže tvrdnjom da postoje važne i velike razlike u etičkom poređenju aktivne i pasivne

⁵ Šeparović, Z.: *Granice rizika - etičkopravni pristupi medicini*, Zagreb, 1985., str. 92.

⁶ Pozaić, V.: op. cit., str. 29.

⁷ Ova se vrsta eutanazije naziva i *pozitivnom* ili *direktnom*. Čehok, L: op. cit., str. 277.

⁸ Visković, N.: op. cit., str. 76.

⁹ Šeparović, Z.: op. cit., str. 92.

¹⁰ Visković, N.: op. cit., str. 76.

¹¹ Šeparović, Z.: *Pravo na život: mjesto prava na život u klasifikaciji prava i sloboda čovjeka prema posljedicama njihova kršenja*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 1, 1997., str. 8.

¹² Pojam moždane smrti određen je 1968. god. od strane Medicinskog fakulteta u Harvardu - *The Harvard Report*. Liječnik može proglasiti pacijenta mrtvim ako se na njegovu elektroencefalogramu u tijeku dvadeset četiri sata ne pokažu moždani valovi, a istodobno nema spontanog disanja, zjenice su proširene i ukočene, te nema nikakvih reakcija na vanjske podražaje.

¹³ Harvardski kriteriji utvrđivanja smrti široko su prihvaćeni u nizu država iz dva vrlo značajna i praktična razloga: da bi se omogućilo vadenje organa za potrebe presađivanja dok su oni još sposobni za život odnosno funkciju, ali i da bi se liječnicima pribavio siguran dokaz da su aparati za umjetno održavanje životnih funkcija nekažnjeno uskraćeni. Šire Šeparović Z.: *Granice rizika...*, str. 105.

eutanazije, jer moralno je gore ubiti čovjeka nego ga pustiti da umre.¹⁴ Aktivna eutanazija izravno proturječi temelju medicinske etike - Hipokratovoj zakletvi: "*I nikome neću, makar me za to i molio dati smrtonosni otrov, niti ću mu za njega dati savjet*". Medicinski pristup problemu aktivne i pasivne eutanazije istovjetan je stavu Katoličke crkve prema kojemu se aktivna eutanazija izriječno smatra ubojstvom,¹⁵ dok se primjena pasivne eutanazije tolerira: "*U neizostavnosti neizbježne smrti usprkos upotrijebljenim sredstvima, u savjesti je dopušteno odlučiti se za otklanjanje liječenja kojim bi se postiglo samo privremeno i bolno produženje života a da se pritom ne prekine normalno liječenje koje se bolesniku u tim slučajevima treba pružiti. Liječnik tada ne bi trebao sebi predbacivati da nije pružio svu pomoć osobi u opasnosti*".¹⁶

Unatoč navedenim stajalištima, sve je više onih koji se zalažu za legalizaciju aktivne eutanazije i otklanjanje razlika u etičkom uspoređivanju s pasivnom eutanazijom, jer nema moralno presudnog razilaženja između aktivne i pasivne eutanazije, s obzirom da i usmrđivanje i postupanje na način da se nekog pusti umrijeti imaju jednaku krajnju namjeru, a to je smrt drugoga. Moralno gledajući isto je ako liječnik iz samilosti ubrizga pacijentu smrtonosnu injekciju i ako mu, također iz samilosti, uskrati prijeko potrebnu. Dapače, ako postoji mogućnost da se produži bolno pacijentovo umiranje, odluka o takvom produžavanju patnji protivna je humanitarnoj nakani medicine.¹⁷ Također, prema istom stavu postoje dva temeljna razloga za legalizaciju aktivne eutanazije. Prvi je unošenje izvjesnog reda u postojeću praksu u kojoj se javno ne govori, pa je izvan društvene kontrole. Time bi se potaknuli oni liječnici i medicinske sestre koji provode eutanaziju da otvoreno raspravljaju o tom značajnom pitanju kako bi se djelotvornije rješavali problemi što ih nameće praksa.¹⁸ Drugi razlog legalizacije je eliminacija zloupotreba. Eutanazija bi kao javna postala dostupna svima koji su za nju zainteresirani, pa bi se izbjegle zloupotrebe od strane pojedinaca koji je prakticiraju bez ikakve društvene i osobne odgovornosti, te poštivanja etičkih normi.¹⁹

1.2. Dobrovoljna i nedobrovoljna eutanazija

Ova je podjela posljedica usvajanja kriterija postoji li ili ne postoji zahtjev eutanazirane osobe, pa je dobrovoljna eutanazija slučaj pomaganja u umiranju na zahtjev ili molbu.²⁰

Nedobrovoljna eutanazija se izvršava bez zahtjeva, ali se razlikuju eutanazija protiv

¹⁴ Ovakav stav podržava i *Američko liječničko udruženje*, jer dopušta odustajanje od daljnjeg tretmana u slučaju nepobitnih znakova neposredne nastupajuće smrti pacijenta, ali se ni pod kakvim okolnostima ne smiju poduzeti mjere koje bi direktno izazvale njegovu smrt. Cit. prema Rachels J.: *Aktivna i pasivna pomoć za smrt*, Zbornik Trećeg programa Radio Zagreba, br. 31, 1991., str. 70.

¹⁵ "*Treba ponovno sa svom odlučnošću izjaviti da nitko i ništa ne može nekoga ovlastiti da zada smrt nekom nevinom ljudskom biću, bilo da se radi o zametku ili embriju, djetetu ili odraslom, starcu, neizlječivom bolesniku ili nekome koji je u agoniji. Nitko ne može tražiti taj ubojnički postupak za sebe ni za drugoga koji je povjeren njegovoj brizi, niti na nj pristati, izričito ili isključivo. Radi se, naime, o kršenju božanskog zakona, o povredi dostojanstva ljudske osobe, o zločinu protiv života, o atentatu na ljudski rod.*"

Deklaracija o eutanaziji iz 1980. god. Cit. prema Pozaić, V.: op. cit., str. 103.

¹⁶ Ibid., str. 107.

¹⁷ Smatra se da je stoga ispravniji postupak onog liječnika koji se odlučio na skraćivanje patnji ubrizgavši smrtonosnu injekciju. Rachels, J.: op. cit., str. 70, 72.

¹⁸ Sve je više liječnika koji su spremni javno govoriti o svojim iskustvima, pa je tako ravnatelj bolnice u Kyoti priznao da je bolesniku s uznapredovalim karcinomom prostate "pomogao umrijeti" smrtonosnom dozom narkotika. Također, anonimni liječnik je u dogovoru s obitelji obustavio ishranu putem sonde pacijentu koji se nalazio u komatoznom stanju. Ovakva priznanja potakla su raspravu o eutanaziji koja je oštro podijelila japansku javnost, pa je Ministarstvo zdravstva povjeralo specijalnoj komisiji da prouči etičke i pragmatske probleme vezane uz legalizaciju eutanazije.

Eutanazija podijelila i Japance, Slobodna Dalmacija od 16. veljače 1997.

¹⁹ Ova stajališta naglašavaju i neprimjerenost Hipokratove zakletve koja datira iz IV. st. pr.n.e., pa se njezin prvobitni smisao ne može dosljedno primijeniti u suvremenom progresivnom napretku medicine. Sire Šegota, L.: *Nova medicinska etika i eutanazija*, Društvena istraživanja, br. 3-4, 1996., str. 700-702.

²⁰ Šeparović, Z.: *Granice rizika...*, str. 92. Pitanje dobrovoljne eutanazije posebno je aktualizirano pojavom AIDS-a. Liječnici smatraju da postoje dva razloga zbog kojih oboljeli od AIDS-a mnogo češće postavljaju zahtjeve za eutanazijom nego ostali umirući bolesnici. Prvi razlog je što su napredovanje i završetak ove zastrašujuće neizlječive bolesti vrlo dobro poznati, a drugi je relativna mladost oboljelih koja budi snažno ogorčenje koje uzrokuje želju za smrću. Cit. prema *Eutanazija - za i protiv*, Slobodna Dalmacija, Split, 27. svibnja 1989.

Premda u praksi iznimna, teorijski se spominje, i tzv. autoeutanazija ili racionalno samoubojstvo koje sam sebi priušti neizlječivi bolesnik svjestan svog stanja. Glover, J.: *Eutanazija*, Zbornik Trećeg programa Radio Zagreba, br. 21-22, 1988., str. 207.

volje i eutanazija bez pristanka. Eutanazija protiv volje predstavlja oduzimanje života osobi (pod pretpostavkom postojanja njenog interesa) protiv njene izražene želje da ostane na životu ili bez truda da se uopće otkrije njen stav.²¹ Pobornici prinudne eutanazije predlažu njezinu primjenu u slučajevima tzv. eugeničke eutanazije (usmrćenje nakaznih ili nasljedno opterećenih pojedinaca sa nakanom da se poboljša rasa), ekonomske eutanazije (uklanjanje duševnih bolesnika, invalida, staraca i neizlječivih kako bi se društvo oslobodilo nekorisnih osoba), kriminalne eutanazije (usmrćivanje društveno opasnih i nepoželjnih) itd. Ipak, prihvaćenje stav da se u tim i sličnim slučajevima ne radi uopće o eutanaziji, već o ubojstvima pod velom blažeg i prihvatljivijeg imena.²²

Eutanazija bez pristanka predstavlja oduzimanje života osobi kada ona nije u situaciji da ima ili nije u situaciji da izrazi svoj stav o tome. U ovu kategoriju spadaju nakazna novorođenčad i odrasli ljudi koje poremećaj sprječava ili da oni sami odluče ili da izraze svoju odluku (prvenstveno se radi o komatoznim bolesnicima koji se nalaze u trajno vegetirajućem stanju).²³

1.3. Posredna i oporučna eutanazija

Granica između brige za umirućeg i eutanazije može biti vrlo tanka. Postoje situacije u kojima se ne može uvijek razgraničiti da li de krajnja posljedica medicinskih zahvata biti ublažavanje bolova i patnji ili eutanazija. Naime, davanje jakih sedativa za ublažavanje boli slabi organizam neizlječivih i umirućih bolesnika, te posredno ubrzava trenutak smrti. Tijekom vremena opada sposobnost apsorpcije lijekova, pa u pojedinim slučajevima nije moguće sa sigurnošću utvrditi koja je doza smrtonosna. U ovakvim situacijama provodi se tzv. politika dvostrukog efekta: osnovna namjera primijenjenih metoda je oslobađanje od bolova, a smrt je predviđen, ali ne i namjeravan usputni proizvod.²⁴ Ako smrt i nastupi, ne radi se o pravoj, već posrednoj eutanaziji koja se i teorijski i u praksi smatra etički opravdanom.²⁵

Oporučna eutanazija postoji u slučaju kad imamo izjavu bolesnika kojom se on unaprijed odriče primjene posebne tehnike i zahvata na njemu ako dospije u situaciju koja je puna patnje i bez izgleda za ozdravljenje.²⁶

2. Poredbeni prikaz kaznenopravnog statusa eutanazije

2.1. Pravo na smrt angloameričkog pravnog sustava

Kao prvi i temeljni razlog za legalizaciju eutanazije navodi se čovjekovo pravo na vlastitu smrt, tj. na smrt po izboru i u dostojanstvu. Pokret Pravo na smrt (*Right to Die*) je nastao konfliktom ideja i ciljeva individualizma i kolektivism. Krajnji kolektivism prenaplašava opće interese stavljajući ih uvijek ispred individualnih - život čovjeka ima primarno društvenu vrijednost. Stoga postoji dužnost očuvanja zdravlja, pa život treba održavati pod svaku cijenu, a pomaganje u samoubojstvu i eutanazija su zabranjeni. Krajnji individualizam apsolutno respektira čovjekovu volju, pa se zagovara čovjekovo pravo na smrt, nekažnjavanje pomaganja u samoubojstvu i legalizacija eutanazije (kao usmrćenja na zahtjev).²⁷

Ideja prava na smrt tekovina je suvremene civilizacije i izvanrednog napretka medicine, te pokazatelj zaostajanja pravne regulacije i promjena u sustavu etičkih vrijednosti. Ona se uglavnom svodi na sljedeće stavove: ako čovjek ima pravo na život, to isto pravo znači i pravo okončati život. Nitko nije dužan, niti se od njega može zahtijevati trpljenje nepotrebnih patnji kada već nema mogućnosti oporavka. Pri tome je posebice naglašena

²¹ Glover, J.: op. cit., str. 210.

²² Pozaić, V.: op. cit., str. 33. Prinudna eutanazija i nije eutanazija u pravom smislu, pa je ona zabranjena i kažnjiva kao ubojstvo. Šeparović, Z.: *Granice rizika...*, str. 92.

²³ Glover, J.: op. cit., str. 210. Glede sličnih životnih situacija u teoriji se raspravlja o tzv. surogatima pristanka: "djelovanju u interesu oštećenika" ili "pretpostavljenom pristanku," kao mogućim razlozima isključenja protupravnosti. Šire Bačić, R: *Kazneno pravo, opći dio*, Zagreb, 1998., str. 196.

²⁴ Ibid., str. 214. ²⁵ Novaković, D.: op. cit., str. 198.

²⁵ Novaković, D.: op. cit., str. 198.

²⁶ Bolesnik unaprijed izjavljuje tzv. *Living Will*. Cit. prema Šeparović, Z.: *Granice rizika...*, str. 92.

²⁷ Radi se o konfliktu dvaju načela: *salus aegroti suprema lex* i *voluntas aegroti suprema lex*. Ibid., str. 25.

kvaliteta života: život treba održavati, ali samo ukoliko doista ima smisao. Problem produženog života u patnji uveo je novu fazu između punog života i konačne smrti, koja se naziva "život tijela i smrt ljudskosti".²⁸

Ideja prava na smrt karakteristična je pojava anglosaksonskog pravnog sustava, nastala u svezi s nekim dramatičnim slučajevima u zdravstvu SAD-a. Pažnju svjetske javnosti izazvao je 1976. godine slučaj Karen Ann Quinlan, djevojke koja je pala u komu nakon pogubne konzumacije droge i alkohola, pa je disala uz pomoć respiratora. Međutim, nakon nekoliko mjeseci kada je postalo očito da se Karen nalazi u nepovratno vegetirajućem stanju, njezini su roditelji zatražili isključenje respiratora, ali se bolnica usprotivila tom zahtjevu. Spor je riješio Vrhovni sud države New Jersey koji je ustvrdio da postoji pravna osnova za donošenje odluke o isključenju aparata, jer Karen ima ustavom zagarantirano pravo na privacy, tj. pravo na nesmetanje osobnog intimiteta i interes da bude pošteđena od svakog besmislenog zadiranja u svoj tjelesni integritet, pa makar to bilo u namjeri da je održi na životu (her right to die under her right of privacy). Primjena ustavnih prava i jamstava ne može biti onemogućena osobama koje zbog bolesti ne razumiju svoj položaj. Nakon isključivanja aparata Karen je, na iznenađenje svih, počela disati sama i umrla je šest godina kasnije, od upale pluća.²⁹

Slučaj Quinlan je bio ocaseo legis za donošenje prvog u svijetu Zakona o pravu na smrt, Right to - die Bill, u državi California 1977. god., koji daje mogućnost terminalnim bolesnicima da odluče o prekidu besmislene terapije umjetnog produžavanja života. Uz uvjet da pacijent izrazi svoju posljednju volju u pismenom obliku, liječnici su obvezni provesti takvu odluku čime se otklanja njihova kažnjivost.³⁰ Ova tzv. biološka oporuka (Living Will kao slučaj oporučne eutanazije) potvrđena je i federalnim zakonom Patient Self-Determination Act iz 1991. god.³¹

Sustav common lawa priznaje odraslim osobama (kompetentnim) pravo kontrole vlastitog tijela (a right to control his own body), iz kojega prava proizlazi pravo na odbijanje medicinskog tretmana, liječenja ili operativnih zahvata i kada znaju da takvo odbijanje može prouzrokovati njihovu smrt. Odluka o odbijanju medicinske pomoći može biti donijeta u vrijeme takve potrebe ili može biti sadržana u dokumentu (oporuci living will).³² Dvojba je riješena na način da je individualno pravo ispred općih interesa očuvanja života pojedinca.³³ Premda Zakon o pravu na smrt želi osigurati pravo čovjeka da umre svojom prirodnom smrću, izričito zabranjuje aktivnu eutanaziju.³⁴ Sudska praksa, međutim, ide u suprotnom smjeru, pa je od prvih trinaest sudskih postupaka za aktivnu eutanaziju čak devet završilo oslobađajućom presudom. Posebice je pravno zanimljiv slučaj Jacka Kevorkiana, umirovljenog patologa koji je izumio stroj za samoubojstvo pomažući neizlječivim bolesnicima da svojevrijedno umru kako ne bi više patili.³⁵ On je bio optužen za smrt dvojice pacijenata (sedamdeset osmogodišnjeg svećenika koji je bio teški plućni bolesnik i dvadeset sedmogodišnjeg studenta također neizlječivo bolesnog), ali se tijekom sudskog postupka otkrilo da nije bila riječ samo o ovoj dvojici nego o dvadeset sedmorici Kevorkianovih pacijenata kojima je on, u razdoblju od 1990. do 1996. god., pomogao da umru. Sud države Michigan oslobodio je krivnje dr. Kevorkiana zaključivši da njegova namjera nije bila

²⁸ S obzirom da se danas više ne razlikuju samo krajnji polovi - život i smrt, kod mnogih je prisutan strah od produženog umiranja i ovisnosti, pa se pravo na smrt u dostojanstvu mora priznati i zaštititi kao jedno od temeljnih ljudskih prava. Ibid., str. 172.

²⁹ Pravosudna dvojba trajala je godinu dana, jer su roditelji uložili žalbu Vrhovnom sudu protiv presude suda koji je riješio da bi isključivanje respiratora predstavljalo ubojstvo. Vrhovni sud jednoglasno je zaključio da "pravo izbora smrti ima prednost nad državnim interesima očuvanja života građana." Gardner, T.J.: *Criminal Law, Principles and Cases*, West Publishing Company, 1989, str. 328.

³⁰ Novaković, D.: op. cit., str. 198.

³¹ Visković, N.: op. cit., str. 76.

³² Gardner, T.J.: op. cit., str. 328.

³³ Američka praksa zauzima takav stav u mnogim sudskim presudama, npr. presuda Supreme Court of New Jersey iz 1985. god. u slučaju Conroy. Gardner, T.J.: op. cit., str. 327.

³⁴ Slična situacija postoji u zakonodavstvima drugih saveznih država SAD-a. Cit. prema Pozaić, V.: op. cit., str. 23.

³⁵ Stroj dr. Kevorkiana, kojemu su mediji dali nadimak dr. Smrt, sastoji se od tri bočice spojene na iglu za infuziju. U prvoj je bezopasna fiziološka otopina koja služi za povezivanje pacijenta sa strojem. Pritiskom na polugu uključuje se druga bočica napunjena thiopentalom od kojega se pacijent istog trenutka onesvjesti. Nepunu minutu kasnije automatski se uključuje posljednja, treća bočica u kojoj je smrtonosni kalijev klorid. Srce pacijenta prestaje s radom, a cijeli postupak ne traje duže od pet minuta. Cit. prema Šegota, L.: op. cit., str. 704., i Tri bočice za smrt, Vjesnik od 8. lipnja 1990.

izazivanje smrti, već ublažavanje patnji.

U SAD-u postoji niz udruga koje zagovaraju pravo na dostojanstvenu smrt i podupiru ideju o legalizaciji eutanazije.³⁶ Međutim, na legislativnoj razini još uvijek ne postoji suglasnost o pravnom rješenju navedenih praktičkih napora. Tako je u državi Washington 1996. god. proglašen neustavnim *Zakon o zabrani liječničkog pomaganja pri izvođenju samoubojstava*,³⁷ dok je u državi Oregon od 1997. god. na snazi *Zakon*

o dostojanstvenoj smrti koji dopušta liječnicima samo da prepisu, ali ne i da primijene, smrtonosne doze lijekova na zahtjev bolesnika kojima ostaje manje od šest mjeseci života.³⁸ Rješenja pravnog statusa eutanazije na saveznom nivou još nema.

U Velikoj Britaniji je još 1936. god. osnovano *Dobrovoljno društvo za eutanaziju* koje je po prvi put iste godine britanskom parlamentu predložilo legalizaciju eutanazije. Međutim, prijedlog je bio odbijen i, unatoč mnogobrojnim pokušajima sljedećih godina, eutanazija nije ni danas zakonski normirana. Prijedlog za donošenje zakona temeljio se na ovlaštenju liječnika da primijeni eutanaziju na neizlječivo bolesnom, ali mentalno zdravom čovjeku koji je najmanje trideset dana prije potpisao odgovarajuću izjavu.³⁹

Australska savezna država Sjeverni Teritorij prva je u svijetu legalizirala eutanaziju *Zakonom o dopuštenju eutanazije* u lipnju 1996. god., kojim se omogućava eutanazija neizlječivim bolesnicima ako dobiju potpise trojice liječnika specijalista od kojih barem jedan mora biti iz Sjevernog Teritorija. Prva legalna eutanazija izvršena je 22. rujna 1996. god. kada je Max Bell, trpeći bolove zbog teškog oblika karcinoma prostate, okončao svoj život pri punoj svijesti, u prisutnosti supruge i liječnika, uključivanjem kompjutorskog uređaja kojim je ubrizgao u vene smrtonosnu dozu barbiturata. Suglasnost za okončanje života dao je osobni liječnik uz potpis psihijatra koji je potvrdio da je Bell odluku o vlastitoj smrti donio potpuno svjestan svoje situacije.⁴⁰

2.2. Pravo na smrt u kontinentalnom sustavu

Prihvatanje tzv. prava na samoodređenje, prema kojemu je čovjek gospodar ne samo svoga tijela, već i svoga života, i iz toga prava izvedenog prava na smrt, proširuje se i u sustav kontinentalnog prava. Tako je u Nizozemskoj parlament prihvatio *Zakon o eutanaziji, pomoći u samoubojstvu i okončanju života pacijenta bez njegova zahtjeva* 30. studenoga 1993. god., kojim je pravno riješen status dugo prakticirane eutanazije i drugih oblika okončanja života terminalnih bolesnika, s njihovim zahtjevom ili bez zahtjeva.⁴¹ Premda je donošenje zakona predstavljalo legalizaciju postojeće prakse, liječnici neće biti kažnjeni za ubojstvo iz samilosti ili pomaganje u samoubojstvu ako budu poštivali dvadeset i osam zakonskih uvjeta. Prije svega bolesnik mora biti duševno sposoban da donese odluku o vlastitom usmrćenju, a odluka mora biti dobrovoljna, više puta izražena i po mogućnosti pismeno registrirana. Tako se

³⁶ Najstarija i najveća udruga Nacionalno vijeće za pravo na smrt sa sjedištem u New Yorku je neprofitna organizacija koja prihode stječe članarinom i dobrovoljnim prilozima, a cilj joj je da zainteresiranim osobama osigura izvršenje njihove volje glede života i smrti kada dospiju u terminalnu fazu. U tu se svrhu izdaju formulari o životnoj volji s naputcima liječnicima, medicinskim sestrama i drugima kako da izvrše definiranu volju u određenom trenutku, a svi učlanjeni stječu pravo na iscrpne informacije o zakonskim i drugim uvjetima umiranja u pojedinim savezima država.

³⁷ Šegota, L.: op. cit., str. 701.

³⁸ Umrlo prema Zakonu o dostojanstvenoj smrti, Slobodna Dalmacija od 28. ožujka 1998.

³⁹ Dobrovoljno napuštanje "doline suza" Slobodna Dalmacija od 1. listopada 1989.

⁴⁰ Dan prije svoje smrti M. Bell dao je napisati pismo u kojem traži od Vlade da ne ukine Zakon o dopuštenju eutanazije. Cit. prema Šeparović, Z.: Pravo na život..., str. 10.

Janet Mills je druga osoba koja je, uz velike poteškoće ispunjenja uvjeta, iskoristila zakonsko pravo na eutanaziju 2. siječnja 1997. god. Naime, bilo je potrebno više od pet tjedana da se prikupe tri zakonski tražena liječnička potpisa, jer su četvorica liječnika u posljednjem trenutku povukla svoje odobrenje pod snažnim pritiskom protivnika eutanazije. J. Mills koja je bolovala od neizlječive vrste karcinoma kože i posljednje godine života provela u teškim mukama, naposljetku je javno zamolila da joj se javi liječnik spreman podržati njezin zahtjev za eutanazijom. Posljednje riječi koje je izgovorila prije nego je pokrenula program koji joj je ubrizgao smrtonosnu injekciju, bile su: "Konačno mir". Cit. prema Eutanazija podijelila i Japance, Slobodna Dalmacija od 16. veljače 1997.

⁴¹ Prema službenom izvješću koje obuhvaća razdoblje od 1986. do 1991. god., od pedeset smrtnih slučajeva jedan je "obavio" liječnik, smrtonosnom injekcijom. Podaci pokazuju da se u Nizozemskoj prosječno svake godine eutanazija primjenjivala kod 2700 umirućih pacijenata. U 80% slučajeva to su bili bolesnici od karcinoma s metastazama, 10% su bolesnici od teških posljedica moždanih bolesti i preostalih 10% se odnosi ha bolesnike od AIDS-a. Cit. prema Šeparović, Z.: Pravo na život..., str. 11, i Slatka smrt ulazi u život, Slobodna Dalmacija od 26. veljače 1993.

eutanazija, na primjer, ne može provesti nad pacijentom koji je u komatoznom stanju ili djetetom koje je rođeno nakazno. Također, mora postojati dokumentacija o neizlječivosti bolesti i o neizdrživim patnjama oboljelog koje se ne mogu ublažiti ni jednim poznatim lijekom. Liječnik koji namjerava primijeniti eutanaziju mora pripremiti izvješće s cjelokupnom poviješću bolesti, te ga dostaviti na verifikaciju liječniku i magistratu koje odredi sud. Njihovo je mišljenje odlučujuće. Ako se utvrdi nepoštivanje navedenih uvjeta, zakon predviđa zatvorsku kaznu u trajanju do dvanaest godina.⁴²

Danska je zakonski normirala samo tzv. oporučnu eutanaziju 1992. god., pa se izjavom (living will) pacijenti mogu unaprijed odreći mučnog i beznadnog liječenja koje bi umjetno održavalo njihov život. U tu svrhu Ministarstvo zdravstva izdaje posebni obrazac koji pacijent mora potpisati, predmet se zatim registrira, a o njemu odlučuje posebna komisija.⁴³

Španjolska, Italija, Švicarska, Austrija i Njemačka (*Tötung auf Verlangen* - čl. 216.) blaže kažnjavaju osobe koje su usmratile drugoga iz samilosti, na njegov zahtjev ili uz njegov pristanak.⁴⁴ Prema tim zakonodavstvima čin usmrćenja ostaje kazneno djelo, radi se o zabranjenom usmrćenju, ali se ipak uzima u obzir životna činjenica stanja osobe ili postojanja njegovog subjektivnog prava.

III. Kazneno djelo usmrćenja na zahtjev⁴⁵

Kazneni zakon Republike Hrvatske odredbom čl. 94. predviđa: "*Tko drugog usmrti na njegov izričit i ozbiljan zahtjev, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina*".

Prema zakonskom opisu usmrćenje na zahtjev sadrži sva konstitutivna obilježja kaznenog djela ubojstva iz čl. 90. KZ, te stoga predstavlja namjerno usmrćenje druge osobe, ali uz postojanje jedne dodatne okolnosti koju ne sadrže drugi oblici ubojstva. Naime, dok se kod ostalih oblika ubojstva djelo čini protiv volje žrtve, ovdje tog protivljenja nema. Ne samo da ne postoji protivljenje, već žrtva zahtijeva vlastito usmrćenje. Međutim, takav izričit i ozbiljan zahtjev za usmrćenjem ne isključuje protupravnost, ali bitno utječe na smanjenje opasnosti i stupnja kažnjivosti (krivnje) počinitelja. Zbog toga zakonodavac već i samim nazivom ovoga djela hoće naglasiti njegovo privilegiranje označavajući ga usmrćenjem, a ne ubojstvom, premda se radi o svjesnom i voljnom oduzimanju tuđeg života. Zahtjev žrtve ne isključuje protupravnost, odnosno nedopuštenost ovakvog usmrćivanja, jer zaštita ljudskog života nije isključivo usmjerena prema zaštiti pojedinca. Društvo ima interes održavanja života svojih građana, pa je zabranjeno oduzimanje njihovih života i onda kad oni to zahtijevaju. Zakonodavac zalazi u subjektivnu sferu pojedinca da bi ga bolje zaštitio, ali i da bi promicao opće, društvene interese, pa čovjek nema pravo slobodno raspolagati individualnim dobrima (vrijednostima) na čijem održanju postoji interes društva. Zato je usmrćenje i na izričit i ozbiljan zahtjev kažnjivo.⁴⁶

⁴² Ibid.

⁴³ U Danskoj je vrlo povoljno prihvaćen ovaj zakonski postupak, što potvrđuje pomalo nevjerojatan podatak da je za samo mjesec dana sedam tisuća bolesnika potpisalo proeutanazijsku izjavu i dostavilo je svojim ambulantom, koje ih dalje prosljeđuju zdravstvenim institucijama.

⁴⁴ V. Zečević, D.: *Sudska medicina*, Zagreb, 1979., str. 217.

⁴⁵ Prvi kazneni zakon koji je na ovom području inkriminirao djelo ubojstva na zahtjev koje po svojim bitnim obilježjima odgovara opisu današnjeg kaznenog djela usmrćenja na zahtjev bio je Krivični zakonik Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca iz 1929. godine koji je ubojstvo na zahtjev predviđao kao privilegirani oblik osnovnog djela ubojstva: "Ko liši života kakvo lice na njegov izrican i ozbiljan zahtjev ili molbu, kazniće se zatočenjem do pet godina ili zatvorom.

Ako je ovako lišenje života izvršeno uslijed sažaljenja prema bednom stanju lica, učinilac će se kazniti zatvorom do tri godine". (čl. 168.).

Poslije dugo vremena odredba sličnoga sadržaja pojavljuje se tek u prvom Nacrtu prijedloga Krivičnog zakona SR Hrvatske iz 1976. god. koji je predviđao kazneno djelo ubojstva na zahtjev kao novi oblik privilegiranog ubojstva. Međutim, taj prijedlog nije postao i zakon u Hrvatskoj, ali je u isto vrijeme Republika Slovenija, ipak, doduše posredno, uspjela predvidjeti manju mjeru kažnjavanja i za slučajeve eutanazije (usmrćenje počinjeno pod osobito olakšavajućim okolnostima iz čl. 46. st. 4. KZ SR Slovenije). I u važećem slovenskom Kaznenom zakonu predviđen je čl. 127. st. 3 privilegirani oblik ubojstva pod posebno olakotnim okolnostima.

⁴⁶ Pristanak žrtve na usmrćenje ima ograničeni učinak utoliko što može opravdati primjenu kaznenog djela usmrćenja na zahtjev kao privilegiranog ubojstva. Pristanak isključuje protupravnost samo kod onih individualnih dobara kod kojih autonomija pojedinca ne dolazi u sukob s društvenim interesima. Horvatić, Ž., Novoselec, P.: *Kameno pravo, opći dio*, Zagreb, 1999., str. 243.

1. Valjanost zahtjeva

Usmrćenje na zahtjev nikako nije istovjetno oduzimanju života uz pristanak (privolu)⁴⁷ oštećenika. Samo pristanak, koji znači da se volja osobe ne opire djelu, odnosno da ne postoji njeno protivljenje, nije dostatan, jer nitko ne može dati pristanak na vlastitu smrt bez obzira o kakvim je plemenitim pobudama riječ.⁴⁸ Stoga je za postojanje kaznenog djela usmrćenja na zahtjev potrebno da podnositelj zahtjeva kod počinitelja izazove (stvari) odluku da ga usmrti.

Zahtjev treba biti **upravljen prema određenoj osobi**, počinitelju.⁴⁹ Glede vremena podnošenja zahtjeva relevantno je da se zahtjev ne može dati unaprijed za slučaj koji bi se mogao dogoditi u budućnosti, npr. netko zahtijeva od drugog da ga usmrti **"ako jednom neizlječivo oboli ili kad više ne bude pri svijesti"**. Zahtjev se upućuje počinitelju **neposredno prije** usmrćenja,⁵⁰ i ne smije biti opozvan prije dovršenja djela.

Zahtjev mora biti strogo **osoban**, tj. da ga je postavila osoba koja je jedina titular zaštićenoga dobra (*dominus verus*), pa je to u ovom slučaju jedino sama žrtva. Pri tome, podnositelj zahtjeva mora ispunjavati određene uvjete glede svojih mentalnih sposobnosti, jer se mora raditi o svjesnoj osobi koja je sposobna za davanje takve izjave i koja uvida njezino značenje (osoba sposobna za donošenje valjane odluke i isticanje kvalificirane izjave).⁵¹

Zahtjev mora biti **izričit**, odnosno mora biti izrečen usmeno, pismeno ili izravno kretnjama (mora biti očitovan prema van). Postavlja se pitanje može li se zahtjev postaviti i konkludentnim radnjama, npr. odbijanjem hrane, lijekova i druge pomoći.⁵² Zahtjev također mora biti **ozbiljan** odnosno mora odgovarati pravoj volji osobe koja zahtijeva.⁵³ Ali, ozbiljnost zahtjeva može biti i nepostojana odnosno dvojbena kategorija, pa je stoga potrebno daljnje ispitivanje da se utvrdi da je zahtjev doista posljedica promišljene i nedvojbene odluke.

Nadalje, zahtjev mora biti dan **slobodno**. Odluci o podnošenju zahtjeva mora prethoditi puna svijest o posljedicama ovoga postupka i potpuno razumijevanje svih okolnosti. Zahtjev se neće tretirati kao ozbiljan ukoliko je stavljen u prolaznom neraspoloženju, afektu ili pod utjecajem opijata, odnosno ako izražava trenutačno duševno stanje.⁵⁴ Iznudeni zahtjev dan pod prisilom ili u zabludi također isključuje postojanje kaznenog djela usmrćenja na zahtjev.⁵⁵

Prema tome, valjan zahtjev za usmrćenjem ne može dati dijete, malodobna osoba ili osoba kojoj je u značajnoj mjeri smanjena sposobnost shvaćanja njezina postupanja i vladanje vlastitom voljom.⁵⁶ Ako bi ovakva osoba bila usmrćena, djelo bi se kvalificiralo kao ubojstvo premda je i dokazano postojanje zahtjeva.⁵⁷

⁴⁷ Pristanak oštećenika je dopuštenje za povredu pravno zaštićenog dobra koje daje nositelj tog dobra. Bačić, R.: op. cit., str. 194. U teoriji postoji razlikovanje između dva pojma: pristanka i suglasnosti s različitim pravnim učincima. Šire Horvatić, Ž., Novoselec, P.: op. cit., str. 242.

⁴⁸ Cross and Jones: *Introduction To Criminal Law*, London, 1976., str. 119.

⁴⁹ Suprotno tome je stav prema kojemu zahtjev ne treba biti upravljen prema određenoj osobi, ali ako jeste, treća osoba ga ne može izvršiti. Šilović Josip i Frank Stanko: "Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. januara 1929.", Zagreb, 1929., str. 139.

⁵⁰ Horvatić, Ž.: "Novo hrvatsko kazneno pravo", Zagreb, 1997., str. 323.

⁵¹ Kurtović, A., Garačić, A., Pavlović, Š.: *Kaznena djela protiv života i tijela i kaznena djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 5, br. 1, 1998., str. 191.

⁵² Moguće rješenje nudi slučaj uvažavanja pristanka koji nedvojbeno proizlazi iz konkludentnih radnji. V. Bačić, F.: op. cit., str. 196.

⁵³ Šilović Josip i Frank Stanko: op. cit., str. 139. Postoji široki spektar mogućnosti ili dvojbi u kojoj mjeri osoba stoji iza svoje izjave, pa bi bilo neodgovorno uzeti svaki zahtjev za eutanazijom doslovno, bez da se ispita njegov istinski sadržaj. Iskustvo svjedoči da izraženi zahtjevi nisu uvijek iskreni, već predstavljaju podsvjesnu želju da se privuče pažnja na sebe i pobudi sažaljenje, o čemu govori ekstremni primjer iz jedne nizozemske bolnice. Od sedamdeset četiri teška bolesnika njih pedeset je izrazilo želju za smrću. Ekipa specijalista i psihologa stupila je s njima u pripremne razgovore. Od tih pedeset izabrali su dvadeset četiri duševno postojane osobe sposobne donijeti odluku o eutanaziji kojima su priopćili da su spremni ispuniti njihove zahtjeve. Svih dvadeset četvero bilo je šokirano. Više puta izražena želja za smrću odmah je nestala čim je smrt postala prisutna, na domak ruke, blizu. Cit. prema Pozaić, V.: op. cit., str. 75.

⁵⁴ Glover, J. op. cit., str. 208.

⁵⁵ Kurtović A., Garačić A., Pavlović Š.: op. cit., str. 191.

⁵⁶ Anglosaksonska sudska praksa priznaje takvo pravo na odluku samo odraslima koji imaju sve potrebne mentalne sposobnosti, dok to pravo nemaju djeca i duševno nesposobne osobe: *"Although a competent adult can make such a decision, a child (minor) or an incompetent adult cannot"* Gardner, T.J.: op. cit., str. 328.

⁵⁷ Horvatić, Ž.: op. cit., str. 323. Također, ako bi počinitelj samo pomogao pri samoubojstvu djetetu ili osobi koja nije bila u mogućnosti shvatiti značenje svojeg postupanja ili nije mogla vladati svojom voljom, takvo je pomaganje izjednačeno s ubojstvom iz čl. 90. KZ-a.

2. Krivnja počinitelja

Za valjanost zahtjeva njegov podnositelj mora kod počinitelja izazvati ili stvoriti odluku da ga ovaj činjenjem ili nečinjenjem usmrti. Prema tome, počinitelj je svjestan svih obilježja kaznenog djela i hoće njegovo počinjenje. Usmrćenje s izravnom namjerom počinitelja je nesporno, jer je počinitelj donio odluku o djelu na izričit i ozbiljan zahtjev žrtve. U ovom slučaju dodatni subjektivni element cilja koji postoji na strani oštećenika, a ne počinitelja, smanjuje stupanj počiniteljeve krivnje.⁵⁸ Sporan oblik krivnje kod ovoga djela predstavlja neizravna namjera. Može li, ipak počinitelj postupati s dolusom eventualisom, odnosno biti svjestan da može počinuti djelo i na to pristati? Stvorena odluka počinitelja isključuje pristajanje na djelo, jer počinitelj ide za tim da ostvari obilježja kaznenog djela, premda se ne može isključiti njegovo pristajanje na posljedicu.

Glede sadržaja namjere odnosno sadržaja svijesti o djelu počinitelj mora biti svjestan svih okolnosti konkretnog događaja, što znači i okolnosti da postoji oštećenikov valjan zahtjev. Ako je počinitelj bio u zabludi o postojanju zahtjeva uopće ili o pretpostavkama za valjanost zahtjeva, njegova se kažnjivost određuje prema pravilima za error facti.⁵⁹

3. Usmrćenje na zahtjev i kazneno djelo sudjelovanja u samoubojstvu

Nužno je razgraničiti usmrćenje na zahtjev kao teže kazneno djelo i kazneno djelo sudjelovanja (pomaganjem) u samoubojstvu (čl. 96. KZ) za koje je predviđena blaža kazna (od šest mjeseci do pet godina zatvora).⁶⁰ Kada je čovjek u stanju sam počinuti samoubojstvo, nema potrebe da traži pomoć drugih, ali kada je samoubojstvo bez pomoći nemoguće, može se zatražiti pomoć. Međutim, pomaganje se može manifestirati u dva različita oblika. Osoba može tražiti da joj se stave na raspolaganje sredstva za izvršenje samoubojstva, jer ih ne može sama pribaviti, ali može zatražiti da netko drugi izvrši čin oduzimanja njenoga života, jer je objektivno nesposobna sama to napraviti. Pružanje pomoći prvog oblika predstavlja sudjelovanje u samoubojstvu, a pružanje pomoći drugog oblika je usmrćenje na zahtjev ako se radi o valjanom zahtjevu.⁶¹ Glede osobe koja pruža pomoć jedina je razlika u tome što usmrćenje uključuje jedan fizički pokret više, inače su ta dva postupka jednaka s obzirom na ishod. Dakle, razlika između usmrćenja na zahtjev i sudjelovanja u samoubojstvu je u tome tko izvodi konačni čin oduzimanja života odnosno tko poduzima radnju počinjenja.⁶² Pri tome, razgraničenje ova dva djela nije samo na objektivnoj (*actus reus*), već i subjektivnoj strani (*mens rea*), jer pomagateljska namjera obuhvaća svijest o tome da on samo podupire ili olakšava poduzimanje radnje počinjenja ili čina od strane drugoga.

IV. Odnos kaznenog djela usmrćenja na zahtjev i eutanazije

Inkriminiranje usmrćenja na zahtjev uzrokovalo je brojne nesporazume glede razlikovanja ovog kaznenog djela i eutanazije, koja se uglavnom shvaća kao postupak namjernog izazivanja smrti neizlječivih bolesnika radi skraćivanja njihovih patnji. Usmrćenje na zahtjev doista obuhvaća i određene situacije eutanazije, ali ujedno je širi pojam. Naime, kod počinitelja eutanazije postoji specifična pobuda za djelovanje koja se izražava kao sažaljenje ili supatnja s osobom koja se eutanazira. Kako naš zakonodavac ne navodi nikakav motiv ili stanje žrtve kao posebno obilježje kaznenog djela usmrćenja na zahtjev, ono se može izvršiti i zbog razloga koji nisu pozitivni ili altruistički. U tom slučaju radi se o usmrćenju na zahtjev u užem smislu, a ne o eutanaziji. Ove se dvije situacije razlikuju prema motivaciji počinitelja.⁶³ Budući da važeći zakon

⁵⁸ Na oštećenikovo strani postoji namjera i cilj iskazani u obliku njegovog zahtjeva koji privilegira takvo usmrćenje.

⁵⁹ Ovdje se ne radi o zabludi o protupravnosti koja bi postojala npr. u slučaju kada roditelj smatra da eutanazija čini njegovo djelo dopuštenim. Bačić, R: op. cit., str. 267.

⁶⁰ Ovdje je kao posebno kazneno djelo predviđeno pomaganje u djelu čiji se "počinitelj" inače ne kažnjava, jer samoubojstvo samo po sebi nije kazneno djelo.

⁶¹ Kod usmrćenja na zahtjev radi se zapravo o samoubojstvu koje umjesto samoubojice na njegov izričit i ozbiljan zahtjev izvrši netko drugi. Glover, J.: op. cit., str. 207.

⁶² U angloameričkom pravu postoji tzv. *suicide pacts* koji mijenja kvalifikaciju ubojstva (*murder*) u blaži oblik usmrćenja (*manslaughter*). Šire *Harris's Criminal Law*, London, 1973., str. 439.

⁶³ Za zakonski tekst inkriminacije iz Krivičnog zakonika iz 1929. god. vidi bilj. 45. Ta je odredba sadržavala dva oblika kaznenog djela ubojstva. U prvom stavku radilo se o usmrćenju na zahtjev u užem smislu, pri čemu je nevažno koji su motivi potaknuli počinitelja na djelovanje, dok je drugim stavkom inkriminirana eutanazija ili pomaganje pri umiranju. Ako je počinitelj udovoljio zahtjevu ili molbi osobe uslijed sažaljenja prema njenom

ne provodi ovo razgraničenje, trebalo bi u svakom pojedinačnom slučaju utvrditi koji je motiv potakao počinitelja na djelovanje. Ako se utvrdi postojanje sažaljenja i situacija eutanazije, to bi moralo utjecati na izbor vrste i mjere kazne u smislu blažeg stupnja kažnjavanja nego u slučaju usmrćenja na zahtjev u užem smislu. Ako su, pak počinitelja potakli lukrativni ili slični razlozi, aktualizira se problem autentičnosti zahtjeva i mogućnosti zloporabe ovog kaznenog djela uopće. Zato bi trebalo podrobno ispitati u kakvom se međusobnom odnosu nalaze podnositelj zahtjeva i počinitelj usmrćenja u smislu ovisnosti, obiteljskih i drugih veza. U prilog razgraničenja navodi se i to da inicijativa kod usmrćenja na zahtjev može potjecati isključivo od žrtve, za razliku od slučaja eutanazije gdje je krug osoba širi i u pravilu obuhvaća pripadnike bliskih srodnika teško oboljele osobe.⁶⁴

Zbog navedenih razloga možemo zaključiti da se usmrćenje na zahtjev ne može poistovjetiti s eutanazijom, ali istodobno je "pokriva" i omogućava da se tretira na privilegirani način. S obzirom na različite klasifikacije eutanazije, možemo precizirati da se našim kaznenim zakonom regulira **dobrovoljna** eutanazija, jer je nužno postojanje zahtjeva osobe koja se usmrćuje. Pri tome se takvo usmrćenje može izvršiti činjenjem ili propustom pružanja dužne pomoći, pa eutanazija može biti i **aktivna**⁶⁵ i **pasivna**. **Za** pretpostaviti je da će osobe koje postavljaju zahtjeve uglavnom biti medicinski slučajevi. U ovoj kategoriji prvenstveno bi bili neizlječivi i umirući bolesnici koji trpe velike bolove. Međutim, u praksi drugih država brojni su primjeri pacijenata koji nemaju izrazitih fizičkih bolova, a ipak postavljaju zahtjeve za eutanazijom, jer se ne mogu pomiriti sa svojim stanjem višegodišnje paralize, nekontroliranog disanja, gutanja, mokrenja i sl.. Ove osobe su izvan životne opasnosti, ali zbog specifične situacije u kojoj se nalaze osjećaju takvu duševnu degradaciju da traže ubrzanje smrti.⁶⁶ Nemedicinski slučajevi bi se odnosili na ostale životne situacije u kojima bi najčešće neka nesreća uvjetovala izvršenje eutanazije.⁶⁷

Postavlja se pitanje kako pravno tretirati slučajeve isključivanja s aparata za održavanje vitalnih funkcija komatoznih pacijenata koji se nalaze u trajno vegetirajućem stanju.⁶⁸ Ovdje se radi o **nedobrovoljnoj** pasivnoj eutanaziji, jer inicijativa za usmrćenje dolazi od liječnika ili obitelji, a ne osobe koja se eutanazira. Ova situacija nije izričito navedena u našem kaznenom zakonu, a mogla bi se podvesti pod inkriminaciju nepružanje medicinske pomoći iz čl. 243. KZ, a čak postoje i mišljenja da bi takav postupak pod određenim uvjetima mogao biti i pravno dopušten.⁶⁹ Iako u hrvatskoj sudskoj praksi nije zabilježen ni jedan slučaj, život pokazuje da je izvjesno da se slučajevi nedobrovoljne pasivne eutanazije događaju, i to bez mogućnosti ikakve kontrole.⁷⁰ U ovakvim i sličnim situacijama može doći do kobnih pogreški u procjeni liječnika ili rodbine, a mogućnosti medicinskih zloupotreba su nesagledive. Zato je nužno što prije zauzeti i pravno odrediti odgovarajući stav prema nedobrovoljnoj pasivnoj eutanaziji.⁷¹

bijednom stanju, djelo je predstavljalo još lakši oblik ubojstva. Kao sažaljenje smatralo se "*osjećanje tuđe boli kao svoje*" dok se pod bijednim stanjem podrazumijevalo ili bolesno stanje koje je neizlječivo ili drugo stanje povezano s velikim bolovima protiv kojih nema pomoći. Zakon je pri tome izjednačavao molbu sa zahtjevom. Cit. prema Šilović, J. i Frank, S.: op. cit., str. 139.

⁶⁴ Kurtović A., Garačić A., Pavlović Š.: op. cit., str. 190.

⁶⁵ Bačić podržava stav da mora ostati protupravna i kažnjiva kao ubojstvo ona eutanazija koja se sastoji u prikraćivanju života osobe na samrti, umjetnim zahvatima u ostatak životnih procesa da bi se ubrzalo nastupanje smrti (tzv. aktivna eutanazija). Bačić, R: op. cit., str. 193.

⁶⁶ "*Umrjeti ili umirati*" Start, br. 278, Zagreb, 1979.

⁶⁷ Npr. osoba beznadno zarobljena u gorućem kamionu traži da je se ubije kako ne bi trpjela umiranje u plamenu. Glover, J.: op. cit., str. 214.

⁶⁸ U pasivnu eutanaziju spadali bi slučajevi odustajanja od davanja lijekova ili od tehničkih intervencija.

⁶⁹ Bačić smatra da danas nije prijeporno da je dopušteno uskratiti lijekove i postupke koji, s obzirom na stanje pacijenta, ne liječe ali održavaju život, odgađaju trenutak smrti. To je tzv. terminalna faza ili faza umiranja u kojoj se liječnik ograničava da osigura bezbolnu i mirnu smrt. Međutim, da bi taj postupak bio pravno dopušten, potreban je pristanak pacijenta odnosno njegova odluka o prekidu svake terapije, ako je on u svjesnom stanju u kojem može sam odlučivati. Također, pacijent mora biti točno informiran o stanju bolesti. Ako je pacijent u besvjesnom stanju, a ne zna se njegova volja, onda o svemu tome odlučuje liječnik, polazeći od interesa pacijenta i poštovanja dužnosti očuvanja života, ali vodeći računa o svojoj ocjeni o stvarnoj vrijednosti ostatka života. Poželjno je saslušati i bliske rođake. V. Bačić, R: op. cit., str. 193.

⁷⁰ Npr. teško ozlijeđeni pacijent uopće ne bude primljen na odjel za intenzivnu skrb jer su izgledi da preživi minimalne. Prikriveni oblik eutanazije postoji i u svakoj odluci da se respirator koji je do tada održavao na životu jednog pacijenta priključi drugome, a da se prvi pacijent prepusti prirodnom tijeku stvari zato što nema dostatno aparata za sve.

⁷¹ Gregović, D.: *Pravo na smrt*, Zakonitost, br. 7-8, 1991., str. 188.

V. Zaključak (de lege lata i de lege ferenda)

Nezaobilazno je pitanje vremena u kojemu živimo poštivanje prava na život koje uključuje i zahtijeva poštivanje prava na smrt. Naime, poštovanje dostojanstva u životu uključuje u sebi i poštovanje tog istog dostojanstva u umiranju. Pri tome, pitanje dostojanstva u umiranju nije samo teorijsko, jer različite situacije traže i praktična vrlo konkretna rješenja. Danas medicina spašava i produžava život na spektakularan način, ali postoji dobro liječenje i pretjerano liječenje, a jedno je suprotno drugome. Primjenom suvremenih aparata za održavanje vitalnih sustava disanja i krvotoka stvara se stanje u kojem čovjek više ne može umrijeti, dok se primjenom novih metoda oživljavanja može vratiti u život klinički mrtav čovjek. Međutim, najčešće se time spašava od smrti upravo život u kojem uopće ne postoje nikakve značajke ljudske osobnosti. Ako je borba za održavanje života pacijenta postala besmislena i ako se bolesnik protivno njegovoj volji prisiljava da dalje tako živi, povrjeđuje se pravo na ljudsko dostojanstvo i ponos. Medicina koja je sama sebi cilj je nehumana, nečovječna medicina. Zbog toga je već dugo vremena, ali i danas aktualno pitanje pravne dopuštenosti eutanazije odnosno pravnog tretiranja različitih situacija koje taj medicinski pojam obuhvaća. Pobornici legaliziranja eutanazije pozivaju se ne samo na temeljno pravo čovjeka na izbor smrti, već i na sasvim pragmatično pitanje novca.⁷²

Novo hrvatsko kazнено zakonodavstvo učinilo je korak naprijed u području reguliranja pravnog statusa slučajeva dobrovoljne eutanazije, jer je uvođenjem kaznenog djela usmrćenja na zahtjev u katalog inkriminacija omogućeno podvođenje i tih slučajeva pod ovaj zakonski opis, te njihovo privilegiranje. Onaj tko vrši eutanaziju (aktivnu ili pasivnu) na izričit i ozbiljan zahtjev neizlječivo bolesne osobe ili usmrćuje osobu iz sažaljenja prema njenom stanju svakako ne zaslužuje istu strogost kao i počinitelj "običnog" ubojstva. Ali, bilo bi ispravnije da je zakonodavac ovo djelo nazvao usmrćenje na zamolbu, jer je životnije predočiti da netko tko se nalazi u stanju teške i neizlječive bolesti ne podnosi zahtjev, već zamolbu da mu se prikrate patnje.⁷³

Također, s obzirom na to da motiv i stanje žrtve nisu posebna obilježja kaznenog djela usmrćenja na zahtjev (stoga je to djelo šire od pojma eutanazije), zakonodavac je trebao napraviti i daljnji korak predviđanjem još blažeg kažnjavanja počinitelja koji je iz samilosti usmrtio osobu koja ga je zbog svoje teške bolesti ili stanja izričito i ozbiljno za to zamolila.

U svakom slučaju, otvaranjem mogućnosti da se eutanazija tretira kao privilegirano ubojstvo, a polazeći od stava da u Republici Hrvatskoj još nisu sazreli uvjeti za legalizaciju eutanazije, izabrano je treće, srednje rješenje - eutanazija se niti dopušta niti se strogo kažnjava. Nitko nema pravo oduzeti život pa makar on bio toliko nekvalitetan, ali tko to učini zbog izričitog i ozbiljnog zahtjeva samog nositelja prava na život, manje je kriv. Svi ostali slučajevi predstavljaju ubojstvo.

Bez obzira je li zabranjena ili dopuštena, eutanazija se svakako mora pravno nadzirati.

⁷² Legalizacija eutanazije riješila bi dva velika problema suvremenih zajednica. Prvi problem su komatozni pacijenti koji vegetiraju zahvaljujući medicinskoj tehnologiji, te terminalno oboljeli koji umiru u uvjetima nedostojnim čovjeka. Drugi je problem prozaično pitanje novca i velikih ekonomskih izdataka, jer u zapadnim državama na liječenje i bolnički smještaj ovih bolesnika otpada 8-9% bruto nacionalnog dohotka. Kada je izbor neizbježan, ako netko mora umrijeti, pustimo ga da umre i istim sredstvima spasimo nekog drugog.

⁷³ Umiruća osoba ne zahtijeva nego moli. Posebice je potrebno naglasiti da je zahtjevu antipod obveza, a notorno je da se nitko ne može obvezati ili prisiliti da umrijeti drugog.

Literatura

1. Bačić Franjo: *Kazneno pravo, opći dio*, Zagreb, 1998.
2. Čehok Ivan, Koprek Ivan i suradnici: *Etika - priručnik jedne discipline*, Zagreb, 1996.
3. Gardner J. Thomas: *Criminal Law, Principles and Cases*, West Publishing Company, 1989.
4. Glover Johnathan: *Eutanazija*, Zbornik Trećeg programa Radio Zagreba, 21-22, 1988.
5. *Harris's Criminal Law*, Sweet & Maxwell, London, 1973.
6. Horvatić Željko: *Novo hrvatsko kazneno pravo*, Zagreb, 1997.
7. Horvatić Željko i Novoselec Petar: *Kazneno pravo, opći dio*, Zagreb, 1999.
8. Gregović Danilo: *Pravo na smrt*, Zakonitost, 7-8, 1991.
9. Jelačić Olga: *Eutanazija - etički aspekt*, Split, 1985.

10. Kurtović Anita, Garačić Ana i Pavlović Šime: *Kaznena djela protiv života i tijela i kaznena djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina*, Ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 5, br. 1, 1998.
11. Novaković Dragutin: *Eutanazija i situacija umiranja*, Revija za sociologiju, 21, 1990.
12. Požaić Valentin: *Život dostojan života - eutanazija u prosudbi medicinske etike*, Zagreb, 1985.
13. Rachels James: *Aktivna i pasivna pomoć za smrt*, Zbornik Trećeg programa Radio Zagreba, 31, 1991.
14. Slobodna Dalmacija, Split: *"Eutanazija - za i protiv"*, 27. 5. 1989.; *"Dobrovoljno napuštanje "doline suza" 1.10. 1989.*; *"Slatka smrt ulazi u život"*, 26. 2.1993.; *"Prva legalna eutanazija"*, 27. 9. 1996.; *"Eutanazija podijelila i Japance"*, 16. 2. 1997.; *"Umrla prema Zakonu o dostojanstvenoj smrti"*, 28. 3. 1998.
15. Start, 278, Zagreb, 1979.: *"Umrijeti ili umirati"*
16. Šegota Ivan: *Novo medicinska etika i eutanazija*, Društvena istraživanja, 3-4, 1996.
17. Šeparović Zvonimir: *Granice rizika - etičkopravni pristupi medicini*, Zagreb, 1985.
18. Šeparović Zvonimir: *Pravo na život: mjesto prava na život u klasifikaciji prava i sloboda čovjeka prema posljedicama njihova kršenja*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 1, 1997.
19. Šilović Josip i Frank Stanko: *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. januara 1929*, Zagreb, 1929.
20. Visković Nikola: *Bioetika i biomedicinsko pravo*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 39-40, 1995.
21. Zečević Dušan i suradnici: *Sudska medicina*, Zagreb, 1979.

Summary

CRIMINAL ACT OF CAUSING THE DEATH ON REQUEST AND EUTHANASIA

Authors, motivated by misunderstandings that treat causing the death on request as euthanasia, deal in this article firstly with very disputable notion of euthanasia and different situations that fall under this category, and then they analyze legal characteristics of criminal act of causing the death on request. They point out that the new *de lege lata* criminal act of causing the death on request "covers" cases of voluntary active and passive euthanasia, but it is also a broader notion since it does not include only situations of ending a suffering. The authors suggest *de lege ferenda* the need of even lesser punishment for causing the death on request when committed in compassion with the dying patient. Moreover, the authors believe that it is necessary to find a legal solution for cases of, so called, involuntary passive euthanasia, i.e. cases that cannot be deemed as causing the death on request since the dying patient cannot even express that request.

Key words: *euthanasia, death on request.*

Zusammenfassung

DIE STRAFTAT TÖTUNG AUF VERLANGEN UND EUTHANASIE

Von den Missverständnissen motiviert, denen nach die Tötung auf Verlangen mit Euthanasie gleichgesetzt werden, bearbeiten die Autorinnen zuerst den sehr diskutablen Begriff Euthanasie und verschiedene Situationen, für die dieser Begriff angewandt wird. Danach analysieren sie die Rechtseigenschaft der Straftat Tötung auf Verlangen. Auf Grund dessen zeigen sie auf, dass die neue Straftat Tötung auf Verlangen *de lege lata* die Fälle von freiwilliger aktiver und passiver Euthanasie „deckt“, doch dass sie auch ein breiterer Begriff ist, da sie sich nicht nur auf Situationen von Verkürzung des Leidens bezieht. Die Autorinnen schlagen *de lege ferenda* vor, die Fälle noch milder zu bestrafen, in denen es zu der Tötung auf Verlangen aus dem Gefühl des Mitleids mit dem sterbenden Kranken gekommen ist. Sie meinen außerdem, dass es höchste Zeit ist, die Rechtslösung der Fälle einer sogenannten nicht freiwilligen, passiven Euthanasie zu bestimmen bzw. der Fälle, die nicht zu der Tötung auf Verlangen gehören, denn ein Sterbender kann solch eine Forderung überhaupt nicht stellen.

Schlüsselwörter: *Euthanasie, Tötung auf Verlangen.*

Sommario

IL REATO DI UCCISIONE SU RICHIESTA E L'EUTANASIA

Le Autrici, motivate dai fraintendimenti di inquadrare l'uccisione su richiesta come eutanasia, affrontano nel presente articolo innanzitutto l'opinabile nozione di eutanasia e le differenti situazioni che rientrano in questa categoria, e quindi analizzano le caratteristiche giuridiche del reato di uccisione su richiesta. Esse rilevano che *de lege lata* il nuovo reato di uccisione su richiesta copre casi di eutanasia attiva e passiva volontaria, ma è anche una nozione più ampia in quanto non include solo situazioni relative al terminare una sofferenza. Le Autrici suggeriscono *de lege ferenda* il bisogno di una sempre minore punizione per l'uccisione su richiesta quando commessa per compassione nei confronti di paziente terminale. Inoltre le Autrici credono che sia necessario trovare una soluzione giuridica per i casi di c.d. eutanasia passiva involontaria, ovvero i casi che non sono ritenuti come uccisione su richiesta da quando il paziente terminale non può più esprimere quella richiesta.

Parole chiave: *eutanasia, uccisione su richiesta.*